

Bo'lajak Boshlang'ich Sing O'qituvchilarida Kommunikativ Kompetensiyalarni Rivojlantirish

Adilova Munisa Furkatovna¹

Annotatsiya: Ushbu maqolada insonparvarlik tamoyili asosida bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarini kasbiy-pedagogik tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, pedagog, kommunikativ, kompetentlik, muloqot, munosabat, madaniyat, yondashuv, ta'lim oluvchi, o'zaro ta'sir, hamkorlik, guruh.

Mamlakatimiz ta'lim tizimining hozirgi rivojlanish bosqichi tub o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. Ta'lim strategiyasida insonparvarlik paradigmasi ustuvordir.

Bugun shuni aytish mumkinki, shaxsga yo'naltirilgan insonparvar demokratik ta'lim ideal tarzda shakllanmoqda. Bolaga ishonish, majburlash va jazosiz o'rganish, bolalar va kattalar o'rtasidagi hamkorlik, ijodiy faoliyatni tanlash qobiliyati va o'z tanlovi uchun mas'uliyat – bu yangi ta'lim tizimining asosiy qadriyatlaridandir.

Bolaning rivojlanishi va o'zini-o'zi rivojlanishida qo'llab-quvvatlashga qaratilgan ta'limning insonparvarlik paradigmasiga o'tish bilan pedagog shaxsiga sifat jihatidan yangi talablar qo'yiladi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim oldida bolaning ichki dunyosini tushunadigan va qabul qila oladigan, muloqotga asoslangan munosabatlarni o'rnatishga intiladigan, ochiq munosabatlarni yaratish ko'nikmalariga ega, ular bilan etarli darajada pedagogik muloqotga tayyor bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash vazifasi turibdi.

Shuningdek, pedagogik jarayonda o'quvchilarning qobiliyatlarini maksimal darajada ro'yobga chiqarishi, ta'lim muhitida uning hissiy farovonligini ta'minlashi o'qituvchining kasbiy faoliyatda insonparvarlik pozitsiyasining ma'lum mafkuraviy qarashlarini egallaganligi bilan aks ettiradi.

Shu sababli bugungi kunda pedagogik o'zaro munosabatlarga tobora ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Ma'lumki, insonparvarlik pedagogikasi pedagogik o'zaro ta'sirning eng samarali usulini tan olib, bunda o'zaro tushunishga erishiladi va muloqot orqali ta'lim oluvchilar bilan o'z pozitsiyalarini kelishib oladilar.

Rus pedagoglari - A.A.Bodalev, O.I.Danilenko, V.A.Kan-Kalik, A.A.Leontiev, N.V.Kuzmina va N.E.Shchurkovalar o'z tadqiqotlarida o'qituvchilarning ta'lim oluvchilarga nisbatan insonparvarlik pozitsiyasini egallash va o'zlarining kasbiy vazifalarini to'g'ri shakllantirilgan muloqot orqali amalga oshirishga qodir bo'lgan pedagoglarga bo'lgan ehtiyoj ularning kelajakda kommunikativ kompetensiyani maqsadli rivojlantirish lozimligini isbotladilar.

Shuningdek, rus pedagoglaridan: M.E.Bershanskiy, V.V.Guzeev, L.I.Denisovich, E.F.Zeer, I.A.Qish, T.E.Isaeva, O.M.Karpenko, G.M.Qo'jaspurova, O.E.Lebedev, O.I.Lukyanenko, K.G. Mitrofanov, G.K.Selevko, I.I.Seregina, O.V.Sokolova, A.V.Xutorskoy va V.A.Yakuninlar tadqiqotlarida "kompetentlik" va "kompetentlik" tushunchalarini tahlil qilish bilan birga ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvning mohiyatini ko'rib chiqadilar.

Rossiya pedagogikasida V.A.Adolf, T.E.Isaeva, N.B.Krilova, I.A.Kolesnikova, N.V.Kuzmina, A.K.Markova, L.M. Mitina, A.I.Mishchenko, E.M.Pavlyutenkov va V.A.Slasteninlar o'z asarlarida *kasbiy-pedagogik kompetensiya*, N.N.Bogomolova, Yu.N.Emelyanov, I.A.Zimnyaya, M.I.Lukyanova,

¹ Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi. Tashkent, Uzbekistan

L.M.Mitina, L.A.Petrovskaya, A.V.Rastyannikov, E.I.Rogov va I.I.Rydanovalar esa *bo'lajak o'qituvchining kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish* masalalarini, L.K.Geyxman, I.I.Zaretskaya, E.E.Kosilo, I.I.Rydanova, N.V.Kuzmina, J.Raven va L.M.Mitinalar *kommunikativ kompetensiyaning strukturasi*ni ochib berishgan bo'lsa, Yu.N.Emelyanov, D.A.Ivanov, S.V.Krivtsova, N.V.Kuzmina, A.K.Markova *kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish manbalari* E.B.Bystray, V.G.Kostomarov, A.N.Leontiev, T.I.Lukyanenko va A.V.Mudriklar *ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish* muammosini tadqiq qilishgan.

Kommunikativ kompetensiyaning ta'rifi pedagogik muloqotning mohiyatini tushunish bilan chambarchas bog'liq ekanligini rus olimlari B.G.Ananiev, G.M.Andreeva, A.A.Bodalev, V.A.Goryanina, B.C.Grexnev, M.S.Kogan, V.A.Kan-Kalik, Ya.L.Kolominskiy, S.V.Kondratieva, A.A.Leontiev, A.V.Mudrik, B.D.Parygin va Z.S.Smelkovalar tomonidan olib borilgan nazariy tadqiqotlarda ko'rishimiz mumkin.

Demak, kommunikativ kompetensiya bo'yicha keng ko'lamli tadqiqotlar amalga oshirishiga qaramay bu muammo zamonaviy pedagogika fani va o'quv amaliyoti uchun ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi. Mazkur muammo nazariy jihatdan to'liq ishlab chiqilishiga qaramay, bugungi kunda pedagogik jarayonda "o'qituvchi-o'quvchi" munosabatlarida turli xil ko'rinishdagi muammolar uchrab turadi. Chunki hanuzgacha aksariyat o'qituvchilar o'z faoliyatlari davomida o'quvchilarning o'quv jarayonidagi o'ziga xos shaxsiy xususiyatlari, fikrlari va xatti-harakatlaridagi mustaqilliklaridan mahrum qilish payidalar va ularni tartibga solinishiga e'tibor qaratadilar. Ushbu qarama-qarshiliklarning yuzaga kelish sabablaridan biri - o'qituvchining kasbiy faoliyatini amalga oshirishida insonparvarlik tamoyiliga asoslanmasligidadir.

Kasbiy faoliyatda insonparvarlik tamoyiliga tayanish o'qituvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, u kasbiy tayyorgarlikning dasturiy mazmuni sifatida qadriyatli munosabatlar tizimini belgilashni o'z ichiga oladi.

Biz ushbu maqola doirasida bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishni ta'limning insonparvarlik paradigmasi kontekstida ko'rib chiqamiz. Bunda ta'limning qadriyatlari sifatida birinchi navbatda *o'quvchilarga* ko'maklashish, ularni pedagogik qo'llab-quvvatlash va hamdardlik ko'rsatish; so'ngra *o'qituvchiga* o'z shogirdlari uchun axloqiy xulq-atvor namunasi va yuqori muloqot madaniyatiga ega bo'lish, ular bilan muloqot qilish orqali hamkorlikda ijod qilishga qodir bo'lishga chaqiriladi.

Mazkur maqolamizda ko'tarilayotgan muammoni tahlil qilish jarayonida quyidagi holatlar aniqlandi:

- o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarni insonparvarlashtirishga qo'yiladigan zamonaviy talablarning va amaliyotda o'zaro munosabatlarni amalga oshirishga an'anaviy yondashuv o'rtasidagi nomutanosiblik;
- zamonaviy ta'limning amaliy muloqot qobiliyatiga ega bo'lgan o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyoji hamda bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarini kasbiy-pedagogik tayyorlash jarayonida insonparvarlik tamoyiliga asoslangan munosabatlarni rivojlantirishga etarlicha yo'naltirilmaganligi;
- bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining o'quvchilar bilan samarali hamkorlik qilish istagining yuqoriligi, biroq ularning kelajakdagi kasbiy-pedagogik faoliyatdagi pozitsiyasini anglashga etarlicha tayyorlanmaganligi.

Ushbu qarama-qarshiliklar biz bayon etayotgan, ya'ni insonparvarlik tamoyili asosida bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarini kasbiy-pedagogik tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish muammosini shakllantirishga imkon berdi.

Amalga oshirilgan kuzatuvlarimiz natijasida bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyalari quyidagi mezonlar yordamida rivojlantirilishi aniqlandi:

- bolalar bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish;

- ta'lim oluvchilarga ko'maklashish, g'amxo'rlik qilish, qo'llab-quvvatlash va hamdardlik ko'rsatish;
- o'quvchining shaxsini so'zsiz qabul qilish va uning individualligini tushunish;
- pedagogik o'zaro munosabatlarning axloqiy me'yorlariga rioya qilish;
- pedagogik muloqot haqidagi bilimlar hajmi va ularni egallashning mustahkamligi;
- bilimlarni qo'llashda moslashuvchanlik;
- Men konsepsiyasiga muvofiq kommunikativ harakatlarni amalga oshish;
- kommunikativ harakatlardan foydalanishda moslashuvchanlik;
- o'z-o'zini nazorat qilish va o'z kommunikativ harakatlari orqali o'z-o'zini baholash.

Shuningdek, kuzatuvlarimiz natijalari bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarida nazorat va guruhlarda ham kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning boshlang'ich darajasi o'rtacha va past darajada ekanligini ko'rsatdi. Bu esa o'qituvchining samarali pedagogik faoliyati uchun etarli emas, albatta.

Eksperimental o'qitish texnologiyasi uchta strategik yo'nalishda, ya'ni pedagogik fanlar bo'yicha nazariy tayyorgarlik, "O'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi" maxsus kursini amalga oshirish va boshlang'ich ta'limda sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish orqali amalga oshirildi. Shu asosda biz pedagogik jarayonni har bir bo'lajak o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasini individual rivojlanishini rag'batlantiradigan tarzda tashkil etdik.

Bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining eksperimental tayyorgarligi o'qitiladigan me'yoriy pedagogik fanlarni takomillashtirish, jumladan, ularni amaliy faoliyatning turli ko'rinishlari: munozara, evristik suhbat, tushuntirish, hikoya va boshqa interfaol usullar, keys-stadi metodi, o'yin texnologiyalari orqali amalga oshirildi. Bundan tashqari, kommunikativ treninglar, reflektiv amaliyotlar, brifing, laboratoriya seminari ham tashkil erildi.

Maxsus kurs darslarida bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining pedagogik muloqot usul va vositalariga maxsus tayyorlanishi ta'lim oluvchi shaxsiga nisbatan qadriyatli insonparvarlik munosabatni shakllantirishga, pedagogik kommunikativ o'zaro munosabatlarni amalga oshirish imkonini beruvchi bilimlar tizimini, kommunikativ ko'nikma va malakalarni egallashga xizmat qildi.

Natijada tajriba guruhi talabarlari kommunikativ kompetensiyaning rivojlanish darajasini nazorat guruhi talabarlari qaraganda foizlarda yuqori ekanligi qayd etildi.

Tajriba guruhi talabarlari o'rtasida kommunikativ kompetensiyaning rivojlanish darajasini mezonlar bo'yicha diagnostika qilish jarayonida aniqlangan pedagogik sharoitlar etarli ekanligini ko'rsatdi va bu sharoitlar ularning kommunikativ kompetensiyalarining motivatsion, aksiologik, axborot-mazmun, operativ-faoliyat komponentlarini rivojlantirishga hissa qo'shishligi hamda bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining o'quvchilar bilan gumanistik yo'naltirilgan munosabatga tayyorligini rivojlantirishga zamin yaratilishini belgiladi.

Ta'limning insonparvarlik paradigmasi sharoitida ta'lim oluvchi shaxsini, uning individualligini faol faoliyat sub'ekti sifatida rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim nafaqat o'qituvchining pedagogik faoliyatining tegishli strategiyasini qurish asosida amalga oshirishga balki bugungi kunda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan hamda tubdan o'zqacha mazmun-mohiyat kasb etuvchi - insonni ma'naviy rivojlanishida uni qo'llab-quvvatlash, hayotda o'z taqdirini o'zi belgilash qobiliyatini shakllantirish imkonini beradi.

Shuningdek, pedagogik kommunikativ o'zaro ta'sirni, ya'ni ta'lim oluvchi shaxsiga nisbatan qadriyatli insonparvarlik munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida o'quvchining shaxsiyatiga bo'lgan munosabatni belgilab, kattalar va bolalar o'rtasida hamkorlik va birgalikda ijod qilish muloqot xarakteridagi faoliyatni amalga oshirishni ta'minlaydi.

O'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi o'qituvchining o'quvchilar bilan insonparvarlikka yo'naltirilgan o'zaro munosabati motivatsion, aksiologik, axborot-mazmun va operatsion-faoliyat kabi tarkibiy qismlarini aniqlashga imkon berdi. Jumladan:

Motivatsion komponent kommunikativ kompetensiyaning yo'naltiruvchi xususiyatlarini aks ettiradi, o'quvchilar bilan insonparvarlik asosidagi kommunikativ o'zaro munosabatlarning ehtiyojlari va maqsadlarida o'z ifodasini topadi.

Kommunikativ kompetensiyaning *aksiologik komponenti* pedagogik qadriyatlarining umumiylikni aks ettiradi. Kasbiy pedagogik faoliyatda qadriyat yo'nalishlari o'qituvchining pedagogik nazariyaga, o'quv amaliyotiga, o'quvchi shaxsiga, kasbiy faoliyat sub'ekti sifatidagi o'z shaxsiyatiga munosabatida namoyon bo'ladi.

Axborot-kontent komponenti bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining "talabalar bilan samarali gumanistik yo'naltirilgan o'zaro munosabatlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilimlar tizimiga ega bo'lishini nazarda tutadi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida biz bilimlar tizimini aniqladik: psixologik tuzilmani bilish. o'quvchining shaxsiyati; bolaning yoshi va jinsi, individual xususiyatlarini hisobga olgan holda rivojlanish qonuniyatlari; kommunikativ harakatning tuzilishi haqida; kommunikativ pedagogik o'zaro ta'sirni tashkil etish usullarini bilish; o'quvchi bilan muloqot qilishning axloqiy va axloqiy me'yorlari va qoidalari; pedagogik muloqotning muayyan vaziyatida xulq-atvor algoritmlari, xatti-harakatlarning taktikasi va strategiyasi, pedagogik muloqot uslublari.

Operatsion-faol komponent kommunikativ kompetensiyaning amaliy, samarali tomonini tavsiflaydi. Ushbu komponentning mazmuni quyidagi kommunikativ qobiliyatlar tizimi bilan ifodalanadi: idrok etish, nutq, gnostik va aloqa jarayonini boshqarish qobiliyatlari.

Kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlari kommunikativ kompetensiyaning mohiyatini tushunish uchun shartli ravishda ajratiladi. Aslida, ular o'zaro bog'liqdir.

Ta'lim jarayonida kommunikativ kompetensiyani maqsadli, maxsus tashkil etilgan rivojlantirish jarayoni bo'lib, u bo'lajak o'qituvchi shaxsini takomillashtirishga hissa qo'shadigan bilimlar, kommunikativ ko'nikmalar va qadriyatli yo'nalishlarining sifat jihatidan o'zgarishini ta'minlaydi.

Bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish muammosi hal qilinadigan asosiy yondashuvlar sifatida, shaxsga yo'naltirilgan, qadriyatli, kontekstual yondashuvlar bilan tavsiflanadi va tahlil qilinadi.

Biz kuzatuvlarimiz davomida bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayonini optimal amalga oshirishga yordam beradigan bir qator pedagogik sharoitlarni o'rgandik va sinovdan o'tkazdik:

- kommunikativ kompetensiya o'quv jarayoni sub'ektlari tomonidan o'qituvchining ta'lim oluvchilar bilan insonparvarlikka yo'naltirilgan o'zaro munosabatlarni amalga oshirishga tayyorligi sifatida tan olingan va uning komponentlari sifatida motivatsion, aksiologik, axborot-mazmun, operativ-faoliyat kabi murakkab tarkibining rivojlanishi dialektik birlikda amalga oshirilgan;
- ta'lim jarayoni o'qituvchi va ta'lim oluvchilar o'rtasidagi dialogik o'zaro ta'sir sifatida tashkil etilgan bo'lib, o'quvchilarni qabul qilish, empatik muloqot, muvofiqlik, yordam berish va boshqalarga nisbatan qadriyatli munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi;
- maxsus kurs darslarida talabalarning kommunikativ kompetensiyasini talabalar insonparvarlikka yo'naltirilgan pedagogik muloqot qoidalari hisobga olgan holda ta'lim oluvchi bilan kommunikativ o'zaro munosabatlarning variativ muammolarini hal qilish bo'yicha bilim, ko'nikmalarga ega bo'ldilar hamda kelajakdagi kasbiy faoliyatini o'quvchilar shaxsiga qadriyatli insonparvarlik munosabatlari asosida tashkil etish malakalari shakllantirildi.

Shu o'rinda xulosa qilish mumkinki, zamonaviy pedagogika fanining ko'plab muammolari orasida bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish muammosi eng katta ahamiyatga ega.

Bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish muammosining rivojlanish darajasi tadqiq qilinish jarayonida pedagogik nazariya va amaliyot jarayonida eng dolzarb va qo'shimcha mulohazalarga ehtiyoj mavjud bo'lgan muammolardan biri ekanligi aniqlandi.

Bo'lajak boshlang'ich sing o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyasi bo'yicha o'rganilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatdiki, kommunikativ kompetensiya kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning ajralmas qismi bo'lib, u ta'limning insonparvarlik paradigmasi qadriyatlarini tizimida kasbiy o'zini o'zi belgilash imkonini beradi.

Demak, o'qituvchining kasbiy-pedagogik kompetensiyasi uning kasbiy va shaxsiy xususiyati sifatida belgilanib, bu o'qituvchining pedagogik faoliyatini ta'lim oluvchi shaxsiga nisbatan qadriyatli insonparvarlik munosabatni shakllantirish asosida amalga oshirishga tayyorligida ifodalanadi.

Adabiyotlar:

1. Adilova M.F. (2022). INNOVATION YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK PEDAGOGLARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 3(7), 99-106.
2. Adilova M.F. (2022). Methods of Innovation Approach to Forming Communicative Competence of Future Educators. *Eurasian Scientific Herald*, 10, 53-58.
3. Adilova M.F. (2022). PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACTORS OF INNOVATIVE APPROACH TO THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(04), 304-308.
4. Адилова М.Ф. (2021). Формирование экологической культуры у учеников начального образования на основе медиатехнологий. *Science and Education*, 2(6), 543-546.
5. Адилова М.Ф. (2020). РЕФОРМЫ В ОБРАЗОВАНИИ УЗБЕКИСТАНА: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ. *Science and Education*, 1(7), 452-455.
6. Adilova M.F. & Ergasheva, G.M., Sotiboldieva S.J., (2020). COMPREHENSIVE APPROACH TO ASSESSING STUDENTS KNOWLEDGE IN PRIMARY SCHOOL BASED ON THE INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Theoretical & Applied Science*, (1), 56-62.
7. Адольф В.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя / В.А. Адольф // Педагогика. 1998. - №1. - С.72-75.
8. Апарина Ю.И. Педагогические условия формирования адаптивной речи студентов - будущих учителей начальных классов и иностранного языка. Автореф. дис... кандидат педагогических наук: 13.00.08 - Теория и методика... 2006.
9. Курашева С.В. Формирование коммуникативной компетентности будущего учителя. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Кемерово 2006. – 20 с.
10. Барахович И.И. Формирование коммуникативной компетентности студентов педагогического колледжа. Автореф. дис... кандидат педагогических наук: 13.00.08 - Теория и методика... 2000.
11. Бодалёв А.А. О коммуникативном ядре личности // Сов. педагогика. 1990-№ 5. - С. 77-81.
12. Григорьева-Голубева В.А. Становление гуманистических ценностей педагога: В аспекте языковой личности. Автореф. дис... доктор педагогических наук: 13.00.08 - Теория и методика... 2002.

13. Жеребкина В.Ф. Формирование педагогической коммуникативной компетентности будущих учителей в процессе обучения в вузе. Автореф. дис... кандидат педагогических наук: 13.00.08 - Теория и методика... 2001.
14. Кидрон А.А. Коммуникативные способности и их совершенствование. Автореф. дис... канд. пед. наук / А. А. Кидрон. JL, 1981. - 20 с.
15. Курашева С.В. Формирование коммуникативной компетентности будущего учителя: дис. кандидат педагогических наук: 13.00.08 - Теория и методика... 2006.
16. Салаева М.С. Инновацион таълим шароитида педагогнинг шахсий-касбий ривожланишининг психологик омиллари // “Образование и наука в XXI веке” международный научно-образовательный электронный журнал. Выпуск № 12 (том 3) (март, 2021)- Б.567-570.
17. Салаева М.С. Педагогнинг самарали инновацион фаолиятини таъминлашда шахсий-касбий ривожланишини психологик қўллаб-қувватлаш / “Инновацион таълим: халқаро тажриба, муаммо ва ечимлар” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференция. Тошкент шаҳридаги ЁДЖУ техника университети, 2021 йил 21 апрель. Электрон тўплам. 3-қисм. 2021 йил 21 апрель. - Б.405-407.
18. Салаева М.С. Педагог профессионализмнинг шаклланиши интегратив психологик ҳодиса сифатида / “Педагогические и психолингвистические особенности развития, формирования и становления личности врача” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференция. Самарқанд давлат тиббиёт институти, 2021 йил 5 май. Электронный сборник. СамГМИ. 5 мая 2021 года. – С.178-180.
19. Салаева М.С. Профессионал даражага эришиш мақсадида педагогнинг виртуал мобиллигини ривожлантириш / “Хорижий тилларни ўқитишнинг долзарб масалалари: муаммолар ва ечимлар” мавзусидаги Халқаро онлайн илмий-амалий конференция. Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат Ўзбек тили ва адабиёти университети, 2021 йил 5 май. Электрон тўплам.. 2021 йил 5 май. – Б..230-234.
20. Салаева М.С. Таълимни ахборотлаштириш шароитида бўлажак педагогларнинг виртуал академик мобиллигини шакллантириш // “Образование и наука в XXI веке” международный научно-образовательный электронный журнал. ISSN: 2658-7998. Выпуск №15 (том 3) (июнь, 2021). - С.480-484.
21. Салаева М.С., М.Джумабаева. Таълимни модернизациялаш шароитида педагог шахсининг ижтимоийлашуви ва профессионаллашуви // UzACADEMIA Ilmiy-uslubiy jurnali. ISSN (E) – 2181 – 1334. Barcha sohalar bo'yicha electron jurnal. VOL 2, ISSUE 9 (19), July 2021. Part - 1. - С.54-60. www.academscience.uz
22. Salaeva M.S. Bo'lajak pedagoglarning kommunikativ kompetentligini shakllantirishga innovation yondashishning psixologik-pedagogik imkoniyatlari // *Journal of Integrated Education and Research*, 1(2), 83–91. ISSN 2181-3558. VOLUME 1, ISSUE 3. AUGUST 2022. DOI raqami: 10.5281/zenodo.6675309. Retrieved from <https://ojs.rmasav.com/index.php/ojs/article/view/141>
23. Salaeva M.S., Koshnazarova M.A., Abdukodirov G. & Radjabova D.A. (2022). Professionalism of the Teacher as a Pedagogical Credo in the Age of Innovation // *SPECIALUSIS UGDYMAS / SPECIAL EDUCATION*, 1(43). Pp.10571-10576. <https://www.sumc.lt/index.php/se/article/view/1637>
24. Салаева М.С., Абдурасулова Ш.К. Педагог профессионализмнинг шаклланиши касбий кадрият сифатида намоён бўлиши // *EURASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE* Innovative Academy Research Support Center. www.in-academy.uz. ISSN 2181-2888. With Impact Factor: 8.2. Volume 2 Issue 02, February 2022 Pages 183 -188. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6242575>

25. Салаева М.С., Джумабаева М.Б. Педагогинг кичик мактаб ёшидаги болаларни ижтимоий мобиллигини оширишга таъсири // IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI, ISSN - 2181-2608. With Impact Factor: 8.2 SJIF: 5.426 - Б. 59–62. Retrieved from <http://www.sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/1552>
26. Прозорова Е.В. Педагогические условия развития коммуникативной компетентности будущего учителя в процессе высшего профессионального образования: На материале изучения пед. дисциплин. Автореф. дис... кандидат педагогических наук: 13.00.08 - Теория и методика... 1998.
27. Hayitov A. & Yusupova I. (2022). Integrativ yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish usullari. *Science and innovation*, 1(B7), 1262-1267.
28. Hayitov A. & Xo'shboqova F. (2022). Integrativ yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ madaniyatni shakllantirish. *Science and innovation*, 1(B7), 1028-1034.

